

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI
MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI”
MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI**

CHERTOVITSKIY A.S., NARBAYEV SH.K., AXMADALIYEV V.A.

YER MONITORINGI

O'QUV QO'LLANMA

Toshkent – 2023

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo’jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti ilmiy kengashi tomonidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan (“_30_” noyabr 2023 yildagi 3-sonli bayonnoma).

O‘quv qo‘llanmada yerdan foydalanish, yer fondi va uning toylalari, yer monitoringining maqsadi, vazifalari, o‘rganish ob’ekti va predmeti, o‘tkazish tamoyillari va usullari, yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishida muhim davlat tadbiri sifatida yer monitoringining mohiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quv qo‘llanmada yerda kuzatishlarni tashkil etish, yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi o‘rganilayotgan jarayonlarning tendentsiyalarini aniqlash, taxlil qilish va ularni baholash, salbiy jarayonlarning oldini olish va bartaraf etish bo‘yicha qarorlar qabul qilish metodologiyasi ko‘rib chiqiladi. Amaliy mashg‘ulotlarni bajarish bo‘yicha misollar keltiriladi.

“Yer monitoringi” fanidan o‘quv qo‘llanma “Yer kadastr va yer tuzish”, “Geodeziya va geoinformatika”, Kadastr (faoliyat turlari bo‘yicha), “Yerni masofaviy zondlashda innovatsion texnologiyalar” yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan.

Taqrizchilar: **Babajanov A.R.**, “TIQXMMI” MTU dotsenti, i.f.n.,

Inamov B.N., “O‘zdavyerloyiha” ilmiy-loyihalash instituti bo‘lim boshlig‘i, texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Chertovitskiy A.S., Narbayev Sh.K., Axmadaliyev V.A.

Yer monitoringi. O‘quv qo‘llanma, T.- 2023.- 161 b.

© “Toshkent irrigatsiya va qishloq xo’jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti

Kirish

Yerdan foydalanish vazirlik va idoralarning, shuningdek, tegishli maqsadli foydalanish uchun yer berilgan yuridik va jismoniy shaxslarning vakolati hisoblanadi. Ular yerning mavjudligi va holati to'g'risida yillik hisobotlarni taqdim etishlari shart; ulardan foydalanishning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik samaradorligi; yerdan foydalanish samaradorligini baholashning ilmiy asoslangan usullariga, tegishli yer kadastr axborot ta'minotiga va yer axborot tizimidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi; tegishli davlat rejalashtirish organlari bilan birgalikda ularga berilgan yerlardan foydalanish dasturlarini ishlab chiqadi; yerlardan foydalanish va sifat holatini uzoq muddatli yaxshilash, ularni muhofaza qilish va takror ishlab chiqarish bo'yicha tavsiyalar beradi. Shu munosabat bilan davlat vakolatli organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan yerlardan maqsadli foydalanish va ularni muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirish zarur, bu yerdan foydalanishning ajralmas qismi – yer monitoringini amalga oshirish zarurligini oldindan belgilab beradi.

Yer monitoringi ma'lumotlari yerdan foydalanishning ko'plab muammolarini hal qilish uchun zarurdir, jumladan: yerdan oqilona va samarali foydalanish, yer resurslarini ko'paytirish, ularni muhofaza qilish, yerdan foydalanishning huquqiy rejimiga rioya qilish, ulardan foydalanishni rejalashtirish va boshqalar.

O'quv qo'llanmada yer monitoringi tushunchasi, uning yerdan foydalanish tizimidagi o'rni, tarkibiy qismlari, uni yuritishning umumiy va maxsus usullari, ishlab chiqilayotgan axborot turlari va uning ishonchliligini baholash, axborotni tizimlashtirish, holati va foydalanish tendentsiyalarini aniqlash masalalari ko'rib chiqiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: T., O'zbekiston. – 1993 y.
2. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi: T., O'zbekiston. -1998 y.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 31-maydagi “O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-3024-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrdagi “Yer hisobi va davlat kadastrini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6061-son farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrdagi “O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4819-son qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 23-apreldagi “Ma'muriy-hududiy birliklarning chegaralarini belgilash, yer resurslarini inventarizatsiya qilish hamda yaylovlar va pichanzorlarning geobotanik tadqiqotlarini o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 299-son qarori..
7. Базаров А.К. Роль мониторинга в воспроизводстве орошаемых земель/ Международный сельскохозяйственный журнал. Земельные отношения и землеустройство. М.:, 2006, №2, с. 47-48.
8. Варламов А.А., Захарова С.Н. Мониторинг земель. М., ГУЗ. – 2000.- 158 с.
9. O'zbekiston Respublikasi yer fondi. T., Kadastr agentligi (1991-2022).
10. Инструкция по мониторингу земель в Республике Узбекистан. T., Госкомземгеодезкадастр. - 2001. 79 с.
11. Курбанов Э.К., Бобожонов А.Р., Рахмонов К.Р. Ер кадастри асослари. - Тошкент, ТИКХМИ. - 1999. 76 с.
12. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringini yuritish uslubi. T., Davyergeodezkastr. - 2001. 79 b.

13. Национальная рамочная программа Республики Узбекистан. Программа ИСЦАУЗР. Ташкент. 2006. – 50 с.
14. Национальный доклад о состоянии окружающей природной среды и использовании природных ресурсов в Республике Узбекистан. Государственный комитет Республики Узбекистан по охране природы. Ташкент. 2008.- 132 с.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 23 dekabrda 496-son qarori bilan tasdiqlangan “O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi to'g'risidagi Nizom”.
16. Рахмонов Қ. Ер мониторинги. Ўқув қўлланма. Тошкент: ТИМИ, 2008. – 155 б.
17. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Мониторинг земель. Учебное пособие. Т.: ТИИМ, 2009. 105 стр.
18. Чертовицкий А.С., Нарбаев Ш.К. Задачи по модернизации землепользования Узбекистана до 2030 года. / Журнал «Ирригация ва мелиорация». №1(15), 2019. – с.65-71.
19. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Система землепользования Узбекистана. Т.: Фан.- 2007, 415 с.
20. Экологический обзор Узбекистана-2008. Государственный комитет Республики Узбекистан по охране природы. Программа Развития ООН в Узбекистане. Ташкент. 2008. – 88 с.
21. «Ўзбекистон Республикасида ер мониторингини юритиш услуги» Т.: “Ергеодезкадастр” давлат қўмитаси, 2011. – 96 б.
22. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурсларининг ҳолати тўғрисида Миллий ҳисобот. Тошкент, Кадастр агентлиги.- (2006-2022й.й.)
23. Чертовицкий А.С., Нарбаев Ш.К., Базаров А.К. Мониторинг земель. Учебное пособие. Т.: “ТИИИМСХ”, 2022. – 170 с.
24. Электронные ресурсы: www.gov.uz, www.lex.uz, www.ziyonet.uz.

MUNDARIJA

Kirish	3
1. Atrof-muhitni muhofaza qilish haqida umumiy ma'lumot	4
2. BMTning biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyasining asosiy qoidalari	7
3. BMTning cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasining asosiy qoidalari	14
4. BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha konventsiyasining asosiy qoidalari	22
5. O'zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida jahon hamjamiyati bilan hamkorligi	44
7. Yer monitoringi tushunchasi	48
8. Yer monitoringi ob'ekti	54
9. Yer monitoringini tarkibiy qismlari	61
10. Yer monitoringini yuritish turlari	67
11. Yer monitoringini yuritish tamoyillari	73
12. Yer monitoringini yuritishning huquqiy asoslari	80
13. Yer monitoringini yuritish usullari	86
14. Yerdan foydalanishda yer fondi o'zgarishlarini kuzatishni tashkil etish, kuzatish natijalarini tahlil qilish va baholash	92
15. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni matematik modellashtirish	101
16. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash...	107
17. Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilish	112
18. Yer monitoringini boshqarishning texnik aspektini modernizatsiya qilish	117
19. Yer monitoringini boshqarishning axborot aspektini modernizatsiya qilish	121
20. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringini yuritish metodikasi	126
21. Aholi punktlari erlarini monitoring qilish metodikasi	132
22. Yer monitoringi axborot bazasi	140
23. Yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoring	146
24. Yer monitoringi xizmatining tuzilishi	152
25. Yer monitoringi va yer kadastri o'rtasidagi bog'liqlik, uning sug'orma dehqonchilikdagi xususiyatlari	154
26. Yer monitoringi materiallarini qo'llash sohalari	161
Adabiyotlar	167

CHERTOVITSKIY ALEKSANDR STEPANOVICH
NARBAYEV SHARAFATDIN KENGESHOVICH
AXMADALIYEV VAXOBJON ABDURAXMONOVICH

YER MONITORINGI

O‘quv qo‘llanma

Muharrir:

Musahhih:

Bosishga ruxsat etildi _____ 2023 y.

Qog‘oz o‘lchamlari 60x84, 1/16, Hajmi _10_b.t., ____ nusxa.

Buyurtma № _____. “TIQXMMI” MTU bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent – 100000, Qori Niyoziy ko‘chasi, 39 uy.